

SAJAND MÄRT RAUA SÜNNIST

Kaks aastat tagasi, 11. jaanuaril 1980 suri Rootsis koolimees, ajakirjanik ja kirjanik Märt Raud, alias Tõnis Migagu 98 a. vanuses. 6.nov. möödus 100 aastat ta sünnist Puhjas, Tartumaal. Tähtpäeva meenutati pärja asetamisega ta hauale Stokholmi Metsakalmistul. Samuti pühendas Rootsi Eestlaste Esinduse Kultuuriosakond Göteborgis oma järjekordse kultuuriõhtu Märt Rauale, kutsudes kõnelema tütre Mai Rauda, kes oli viimase 10 aasta jooksul nägemise kaotanud isa sekretär.

Väikesekasvulist Märt Rauda ehk "Väikest Rauda" tundis peagu kogu Eesti, sest ta pidas koolinõuniku ametit mitmes maakonnas. Omariikluse lõppaastail haridusministeeriumi koosseisu kuuludes külastas ta koos minister Jaaksoniga koole üleriigiliselt. Koolinõunikud moodustasid meil olulise lüli haridusministeeriumi haldusaparaadi ja tegeliku õppetöö vahel. Nende ülesandeks oli järele vaadata, kuidas koolitöö sujub, õpetajaile nõu anda, probleeme lahendada ja pudustest aru anda. Revidendi tulek tähendas koolis alati elevust, vahest hirmugi. Kuid paljud mäletavad Rauda kui suurt naljahammast, kes osakas klassi naerma panna.

Vabariigi algaastail töötas Märt Raud Pärnumaa koolivalitsuse juhatajana, kuuludes nende hulka, kelle õlule langes noore riigi koolireformi läbiviimine: kehtestati 6-aastane koolikohustus veneaegse 4-aastase asemel. See tähendas määratud jõupingutusi, eriti mis puutus koolimajade laiendamisse ja ajakohastamisse. Reform teostati ja sellega tõsteti rahva algharidust sellisel määral, et väike Eesti kuulus enne II maailmasõda nende väheste kultuurriikide hulka, kus kirjaoskamatus ei esinenud (välja arvatud mõned vanemad piiriäärased eelanikud, kes nime asemel kirjutasid kolm risti). See oli saavutus, milleni paljud suured riigid pole jõudnud tänaseks. Ka koolimajade alal suudeti meil palju korda saata: iseseisvuse lõppjärgus kerkisvõrr 1935-39 kerkis miel igal aastal 60-80 uut koolimaja.

Kõik see polnud loomulikult ühe valitsuse või mõne üksiku juhtiva tegelase teene. Paljud andsid oma panuse ja kandsid kui mesilased mett ühisesse kõrge. Märt Raud, kes algusest peale oli kogu ülesehitustööd kaasa teinud, tundis eesti kooli. Tema suureks teeneks tuleb pidada, et ta ei jätnud oma kogemusi ja teadmisi enda teada, vaid avaldas neid nii mälestusraamatute kui paljude kirjutiste kaudu.

tiste kaudu. Ta raudselt tugev tervis ja vääramatult hea mälu lasksid tal tööd jätkata kõrge vanuseni.

Kirjutamist alustas Märt Raud ~~väh~~ varases nooruses. Juba 1901. kutsus Jaan Tõnisson ta - tol ajal Tartu Õpetajate Seminari abiturienti - "Postimehe" kirjasaatjaks ja hiljem toimetuse liikmeks. Tõnissonilt sai Raud ajakirjanduslikuk kooli. Kuni I maailmasõjani tegutses ta mitme ~~eduerakonna~~ ^{härlekandja} juures nii Tallinnas, Tartus kui Pärnus, viimases linnas "Postimehe" ^{ühiskond} ~~sealse~~ väljaande peatoimetajana.

Päevast päeva igasugustel teemadel kirjutada nõuab head rutiini ja suurt enesedistsipliini, seda teavad kõik ajalehemehed. Märt Raud arendas toimetaja-aastail välja erakordselt nobeda ~~sa~~ st, mida ühendas terava tähelepanuvõimega ja loomupärase analüütilise mõtlemisviisiga.

Kuid kui kirjutamine on veres, ei saa sellest loobuda. ^{haridus-} ~~peal~~ ^{suur} töötades rakendas Raud ~~seda~~ ^{mitmel} erialal. Üks säärasid oli genealoogiline uurimine. Viljandimaal mööda koole sõites valis ta huviobjektideks kaks eesti suurmeest - Johan Aidoneri ja Konstantin Pätsi; mõlema juures leidas ta vanadest vaku- ja kirku- raamatuid. Pätsi puhul kasvas ülestähendusist välja monograafia presidendi elust 1938.a. Paguluses teisendas ta teemat pikemas poliitilises essees "Kaks suurt", kus ta ~~vaatleb~~ ^{vaatleb} Pätsi koos Tõnissoniga. Oli ta ju õppinud tundma mõlemaid. Viimane ulatuslik ülevaade, "Riigiehitaja K.Päts" valmis vana riigimehe 100. sünnipäevaks 1974.a., kuid ilmus trükis alles neli aastat hiljem, kui autor oli peaaegu niisama vana, täpsemalt 96 aastane.

Märt Raud ~~hoidis~~ visalt kinni oma lõuna-eesti-murdelisest nimevormist Märt, et teda ära ei vahetataks punakirjaniku ja Lenini ordeni kandja Mart (tegelikult Martin) Rauaga. Eksitusi juhtus sellegi poolest. 1941.a. suvel vahistati teda Tartumaal Mart Raua pähe ja kui ta 1948.a. koos abikaasaga taotles viisat, et siirduda Briti tsoonist tütarde juurde Rootsi, ei saanud nad alguses sissesõiduluba. Nagu selgus, oli teda taas ~~temeldatud~~ ^{temeldatud} kommunistiks.

Pensionile minek tähendab enamikule rahulikumat elu ja auga teenitud puhkust. Märt Rauale tõi see vaba aja, mida ta kasutas selleks, et fantaasiat lendu lasta ja lõbusaid, põnevusega pooleks lugusid välja mõtelda. "Aua ei teatud, kes peidab end Migagu Tõnise varjunime taga. Säärane isik eksisteeris tõesti möödunud sajandil; oli Märdi vanaonu Puhjast, suur kriukamees ja võrukael. Võrukaelad on Raua romaanide peategelasedki, igäüks omamoodi, ja alati on nad keerulistesse intriigidesse segatud. "Punasele hundile"

järgnes rida teisi seiklusjutte "Orto" kirjastusel. Kõigil neil on tagapõhjaks ühiskondlikud nähted, nagu ärimeeste segased tehingud Viljandi-ainelises "Ülekohus ei seisa kotis", vabaarmastusprobleemid "Joosep ja Potiveri naises" ja kodukoha põõs Puhja põletamislood raamkemas ja tõsisemas "Keset kärestikku". Kuid "Orto" läks hingusele ja Märt Raua viimased oopused jäid käsikirja. Ühe neist avaldas Toronto "Vaba eestlane" joonealuse följetonina - loo "vansta armasest Pärnust" pealkirja all "Meie mehed kui metsapullid".

Võibolla jäi Märt Raua veel midagi kirjutamata. Sel juhul oli see komöödia lõbus näidend sellest, kuidas ta noore koolmeistrina ja "maa soolana" ~~harisvõrre~~ tõstis rahvaharidust Vaivaras,

Viru-Nigulas või aljas. Ta ise oli sunnitud kord oma suured paksud vurrud maha ajama, ~~ja~~^{et} näidendis ~~vajati teda~~ karjapoisi ~~osata~~ *plaanis välja anda.*